

SZEMLE

A *Vadrózsák* legkorábbi ismert gyűjtőjének írásos hagyatéka

Őnfejjű unitárius lelkész – innovatív néprajzi gyűjtő. Ürmösi Sándor (1815–1872) írásos hagyatéka.
Sajtó alá rendezte, a bevezető tanulmányt és a jegyzeteket írta Szakál Anna.
Erdélyi Múzeum-Egyesület, Kvár 2020. 642 old. (Emberek és kontextusok 17.)

A néprajzi szakirodalom a *Vadrózsák* első kötetének megjelenése (1863) óta tud arról, hogy Kriza János a gyűjteményt nem egyedül, hanem kiterjedt gyűjtőhálózat segítségével alkotta meg. A *Vadrózsák* előszavában maga Kriza mondott „forró hálaérzéssel” köszönetet Gálfi Sándornak és Kiss Mihálynak „a gyűjtésben szintűgy, mint annyi más tekintetben tanúsított szíves és lelkes részvétel”-ért, s a kötet jegyzeteiben Kriza további tizenhét munkatársát nevezte meg egy-egy folklóradat vagy székely tájegység népköltészetének gyűjtőjeként. A későbbi kutatások Kriza „ügybarátainak” számát újabb nevekkel gyarapították. Legutóbb, 2012-ben – a Kriza János népköltészeti gyűjtőtevékenységének történetéhez összegyűjtött levelek, dokumentumok alapján – Szakál Anna harminchét gyűjtésben részt vevő munkatársát azonosította Kriza gyűjtőhálózatának.

A hosszú névsor ismerete azonban korántsem jelenti azt, hogy a nevekhez társítani tudnánk a gyűjtött szövegeket, vagy hogy a *Vadrózsákban* közzölt népköltési anyagot lokalizálni és a gyűjtések idejét pontosítani lehetne. Kriza János – korának gyakorlata szerint – a *Vadrózsákban* úgy tette közzé a népköltési szövegeket, hogy sem a gyűjtő nevét, sem a gyűjtés helyét-idejét nem tüntette fel. Már az is újításnak számított Kriza részéről, hogy Székelyföld belső tagolódása szerint csoportosította a folklóradatokat, elkülönítve egymástól nemcsak az udvarhely-, maros- és háromszéki népköltészeti anyagot, de az egyes székeken belüli kisebb tájegységeket is.

A *Vadrózsák* gyűjtőinek és gyűjtéseinek azonosításában némiképp áttörést hozott Kriza János folklórhagyatékának előkerülése a 20. század közepén, jóllehet a kéziratok anyag is jobbára a gyűjtők neve, a gyűjtés helyének-idejének jelölése nélkül maradt az utókorra. A kézírásokat viszont sok esetben azonosítani lehetett, legalábbis azoknak a gyűjtőknek a kézírását, akik nagyobb mennyiségű gyűjtéssel járultak hozzá a közös gyűjteményhez, és akiknek ismerjük névalírásukkal hitelesített autográf leveleit. Mindezek ellenére mégis sok gyűjtőnek mind a mai napig csak a nevét ismerjük, Krizához fűződő kapcsolatukról, gyűjtőmunkájuk részleteiről semmi közelebbit nem tudunk.

A hiányos ismereteket részben az magyarázza, hogy a *Vadrózsák* első kötetében közzétett folklórananyagok – néhány mese kivételével – nem maradt fenn a kézírata, lévén, hogy a kor általános szokása szerint a nyomdába küldött kéziratokra többé sem a szerző, sem a kiadó nem tartott igényt, azokat nem őrizték meg. Másrészt pedig azért, mert Kriza János kéziratok folklórhagyatékának tudományos igényű feltárása még csak a kezdetén jár. A Kriza János kiadott és kéziratok hagyatékából szerkesztett, tudományszerűsítő összesítő válogatás (Kriza János: *Székely népköltési gyűjtemény*. I–II. 1956. S. a. r. Gergely Pál és Kovács Ágnes) valamint egy ifjúságnak szánt mesekiadvány (1961) után jószerével csak az új évezredben került sor arra, hogy a tudományos érdeklődés a Kriza-hagyaték felé forduljon. Ez az érdeklődés elsősorban az elhanyagolt alap kutatások

Olosz Katalin (1940) – folklórkutató, a Román Akadémia marosvásárhelyi kutatóintézetének nyugalmazott munkatársa, Marosvásárhely, olosz.katalin@gmail.com

elvégzését tűzte ki célul: a Kriza János népköltészeti tevékenységének történetéhez nélkülözhetetlen levelek-dokumentumok összegyűjtését és közreadását (Szakál Anna: „Így nőtt fejemre a sok vadrózsza...” Kolozsvár, 2012), valamint a *Vadrózsák* elmaradt második kötetének rekonstruálását és megjelentetését (Kriza János: *Vadrózsák. Erdélyi néphagyományok*. II. Kolozsvár, 2013. S. a. r. Olosz Katalin), de – egy tanulmány erejéig – Kriza János mesegyűjtésének számbavételére is történt kísérlet (Domokos Mariann, 2007.) Az utóbbi két esetben a Kriza-hagyatékban található folklórszövegekre, pontosabban a szövegek egy részére irányult a figyelem. És mindkét esetben a kutatók óhatatlanul szembekerültek a névtelen kéziratok gyűjtőinek azonosítási problémáival. Az azonosításon túl azonban az egyes gyűjtők egyéni hozzájárulásának felmérése-értékelése kívül esett vizsgálódásaik körén. Az szóba került ugyan, hogy kik voltak a legjelesebb gyűjtők, kiknek köszönhető egy-egy folklórműfaj darabjainak nagyszámú gyűjtése, arra azonban nem került sor, hogy Kriza János munkatársainak egyéni gyűjtői teljesítményét számba vegye valaki.

Ennek a jókora fehér foltnak az eltüntetését kezdte meg Szakál Anna még egyetemi hallgató korában: a Kriza-munkatárs Tiboldi István (1793–1880) folklórisztikai tevékenységéről írta szakdolgozatát, melynek egy fejezetével (*A folklórgyűjtő Tiboldi kéziratosa anyaga és folklórisztikai értékelése*) az Országos Tudományos Diákköri Konferencia Folklór-szekcióján első helyezést ért el 2009-ben. A kutatást doktorandusként, majd a doktori cím megszerzése után is folytatta, további két terjedelmes tanulmány született a népköltő Tiboldiról és konfliktusairól a helyi társadalomban (2016), illetve a mesélő-anekdótázó, Székelyföld-szerte ismert és kedvelt folklórgyűjtő néptanítóról-népköltőről (2019). Ezekben a tanulmányokban már körvonalazódott Szakál Annának az az újító törekvése, hogy nem kizárólag a folklórgyűjtő Tiboldinak a bemutatására szorítkozott. Együtt kívánta láttatni a nagyra becsült néptanító, az alkalmi költő, a meseíró és folklórgyűjtő falusi tanító szerteágazó tevékenységét, kapcsolathálóját, helyét és szerepét a lokális

társadalomban és a 19. század második felének erdélyi szellemi-kulturális életében, nemkülönben mesegyűjtésének recepcióját a 20. században, valamint az alkalmi költő, a meseíró és folklórgyűjtő Tiboldi István nagy mennyiségű kéziratosa hagyatékának szövevényes történetét, melynek során e hagyaték egyes darabjai eljutottak azokba a közgyűjteményekbe, ahol ma megtalálhatók.

Ilyen előzmények után vállalkozott Szakál Anna Kriza János egy másik munkatársa életútjának és tevékenységének feltárására és bemutatására. A kiválasztott gyűjtőre, Ürmösi Sándor (1815–1872) unitárius lelkészre mint Kriza János legkorábbi ismert gyűjtőjére esett a választása, akinek „személyén és gyűjtésein keresztül – amint a kötet bevezetőjében írja – az eddig csaknem ismeretlen 1840-es évekhez kerülünk közelebb”. Hiszen „Ürmösi gyűjtéseinek döntő többsége 1841 és 1843 közé datálható – és tulajdonképpen csaknem rekonstruálható mindaz az anyag, amelynek birtokában Kriza János 1843 körül a *Vadrózsák* kiadására előfizetést kezdeményezett”. Az előfizetéseket bizonyító, 1843-ban kiállított két (ma ismert) *Nyugtatvány* szerint Kriza János „néhány fiatal székelyföldi barátjának, legkivált T. Ürmösi Sándor Ur lankadatlan fürge szorgalmának” köszöni, hogy „még az idén” közrebocsáthatja a *Vadrózsák* „első virágszálat”. Ürmösinek tehát kulcsszerepe volt/lehetett abban, hogy Kriza már az 1840-es évek elején a *Vadrózsák* közrebocsátása érdekében megtehetette az első lépést. Szakál Anna megfogalmazása szerint „ebben a korai időszakban a *Vadrózsák* még korántsem kapcsolódott olyan magától értetődő módon Krizához, hanem lehetett egy olyan periódus is, amikor kettejük közös vállalkozásának tűnhetett, ahol a súlypont akár Ürmösi felé is elbillenhetett”.

Közismert tény, hogy a gyűjtemény 1840-es évekbeli füzetes kiadása nem valósult meg; húsz évek kellett eltelnie, míg végül 1863-ban nyomdafestéket látott a *Vadrózsák* első kötete. Ebben azonban Kriza János nem Ürmösi Sándornak mond „forró háláérzessel” köszönetet sokrétű közreműködéséért, hanem Gálfi Sándornak és Kiss Mihálynak. Ürmösi Sándorról csupán a jegyzetekben emlékezik meg, mely szerint a *Bátori Bódizsár* és *Bodrogi Ferencz* né

című népballadák „Ürmösi Sándor ur fürge kutatásának köszönhetők, a ki többnemű közleményeivel járult e vállalathoz”. Azt, hogy a *Vadrózsák* első kötetében melyek Ürmösi Sándor „többnemű közleményei”-nek darabjai, nem tudható. Arra viszont Szakál Anna kötete részletes és meggyőző választ ad, hogy miként szorult háttérbe az egykori kulcsszereplő Ürmösi Sándor Kriza János munkatársainak sorában.

Szakál Anna Ürmösi Sándor személyét, életpályáját és néprajzi gyűjtőmunkáját úgy vizsgálja, hogy egyszerre kívánja a lelkész és a gyűjtő Ürmösit bemutatni a rendelkezésére álló kétféle forrásanyag egymásra vetítésével. Az iskola- és egyháztörténeti forrásokból – mint Szakál Anna vallja – „egy rosszul értelmezett hivatás- és küldetésstudattal rendelkező, mindenhol konfliktust generáló lelkész alakja bontakozik ki előttünk, akinek a valóság szelektív észlelése nem teszi lehetővé, hogy szerepét világosan láthassa saját élete és az egyházközségek történetében. Ürmösi éppen azáltal válik ellentmondásos, nehezen értelmezhető figurává, ha a néprajzi gyűjtéseit és az ezekhez kapcsolódó dokumentumokat a lelkészi pályafutásával összefüggésbe hozható iratokkal együtt olvassuk. Ez a két korpusz szinte két, nagyon sok tekintetben teljesen más embert mutat. Míg a lelkész Ürmösi Sándor kapcsán bepillantást nyerhetünk a pap és közösség, esperes és lelkész, püspök és lelkész bonyolult, sokszor csak a szokásjog által vezérelt viszonyának belső működésébe, addig a néprajzi gyűjtéseit vizsgálva egy új utakon járó, kísérletező, esetenként formabontónak, újítónak ható gyűjtői munka körvonalazódik előttünk.”

A kétféle forrásanyag egymásra vetítését Szakál Anna úgy oldotta meg, hogy a kötetet két részre osztotta. A könyv első ötödében a feltárt – főleg egyházi – források segítségével megrajzolta Ürmösi fölöttébb hányatott életútját, melyből – a források természete miatt – inkább a lelkész Ürmösi alakja bontakozik ki, kevesebbet tudunk meg a gyűjtő Ürmösiről. Ez a rész tulajdonképpen egy állandóan vizsályt szító, ellentmondásos személyiség fokozatos leépülését, elzüllesztését mutatja, aki lelkészként-emberként sehol nem tudott huzamosabb ideig megmaradni, mert maga körül állandóan konfliktusokat gerjesztett:

lelkészi pályafutása huszonhárom évében, 1844–1867 között nyolc egyházközségben szolgált, s a nyolcból csupán egyetlen olyan település volt, ahol több mint hat évet töltött – ámbar ott is heves viszálykodások közepette, máshol többnyire egy-két, ritkábban három év alatt iszákossága, szolgálati kötelezettségeinek elmulasztása vagy konfliktust generáló természete miatt helyzete tarthatatlanná vált. Gyakori áthelyezéseiért egyházi fölötteseinek is állandó gondot okozott, olyan feladatok elé állította őket, melyeknek megnyugtató, jó megoldása nem volt, mert Ürmösi természetéből fakadóan nem is lehetett.

A kötet nagyobbik részében, a szövegtárban Szakál Anna elsősorban a gyűjtő és alkotó ember Ürmösit állítja elének úgy, hogy az adott szövegtárgyhoz minden esetben igyekszik az életrajzi tér- és időben elhelyezni. A kötet szövegtárával Szakál Anna több szempontból is jelentős újításokat kezdeményezett és vitt sikerre. Szakított a műfajközpontról a folklorikust rendezési konvenciójával, de szakított azzal az évszázados berögződéssel is, hogy a vizsgált folklorgyűjtő műveiből kizárólag csak a népköltési szövegeket és néprajzi tárgyú írásokat vette volna fel. A kronologikusan felépített szövegtárban Ürmösi Sándor eddig feltárt teljes írásos hagyatéka helyet kapott, függetlenül attól, hogy az írásművek korábban megjelentek-e valahol vagy ez ideig kéziratban heverték, és hogy milyen tárgykörben milyen műfajú írásművekről van szó (levelek, gyűjtések, megjelentetett munkák, stb.). A kronologikus sorrenden belül Szakál Anna rendezési elve az volt, hogy az összetartozó gyűjtésegységeket, avagy a Krizának együtt elküldött kéziratköteget vette alapegységnek, eltekintve attól, hogy jelenleg hol, milyen szövegegyüttesben található az illető írás. A szövegek azonosításáról, egymáshoz rendeléséről, datálásáról minden szövegegység keretes bevezetőjében tájékoztatja az olvasót, mely nagymértékben megkönnyíti az eligazodást. Ötletes újítása Szakál Annának az is, hogy az alapegységeket tipográfiai eszközökkel is elkülöníti egymástól. A római számokkal megszámolt egységeket minden egyes esetben közrefogja az illető írásmű első és utolsó oldalának szürkére

színezett fotokópiája, mely nemcsak láthatóan elkülöníti az egyes kötegeket egymástól, de írásmintával is alátámasztja a sajtó alá rendezőnek az íráskép alapján tett kormeghatározó megállapításait.

Mint már utaltam rá, a szövegek abban a sorrendben követik egymást a szövegtárban, ahogyan – feltehetően – megszülettek. Ez külön kihívást jelentett a kötet létrehozójának, mert hiszen Ürmösi Sándor folklórgyűjtésének kéziratai egy kivételével mind datálatlanok és névtelenek. A gyűjtések és gyűjtőjük azonosítását korábban elvégezték más kutatók, keletkezési idejükéről viszont még csak a feltételezés szintjén sem nyilatkozott senki Szakál Anna előtt. Neki pedig a folklórgyűjtő Ürmösire vonatkozó fölöttébb szűkszavú és gyér dokumentumok és életrajzi adatok alapján kellett rekonstruálnia azokat a periódusokat, amikor Ürmösi gyűjtött és gyűjtését Krizához eljuttatta.

Az életrajzi térben és időben elhelyezett szövegkorpusz arról tanúskodik, hogy Ürmösi Sándor gyűjtő- és alkotómunkája két állomáshelyhez és életének három rövid időszakához köthető.

Ürmösi gyűjtéseinek döntő többsége 1841 és 1843 közé datálható, arra az időszakra, amikor Ürmösi még nem volt felszentelt pap, emiatt 1840 nyarától egészen 1844 júniusáig sehova nem neveztek ki papnak, csupán tordátfalvi lelkész édesapja mellett látott el segédlelkészi feladatokat. Ilyen körülmények között őt nem korlátozta az az egyházi szabály, mely szerint belső ember egyházközségét három napnál hosszabb időre csak indokolt esetben és esperesi jóváhagyással hagyhatta el. Ennek következtében Ürmösi Sándor megtehetette, hogy hetekre-hónapokra távozzék Tordátfalváról, elmenjen gyűjteni a Nyikó mentére, aztán 1842 augusztusában a két Oláhfaluba, onnan a Homoród mentén folytassa útját, majd Barcaságon gyűjtsön, megforduljon a Szászföldön, és két nyáron is (1841-ben és 1843-ban) Havasalföldön keresse az oda kivándorolt magyarokat. Munténiai útjairól készült naplójegyzetei *Az elbujdosott magyarok Oláhországban* címmel 1844-ben meg is jelentek.

A forradalom és szabadságharc leverése után, az 1850-es évek legelején Ürmösi Sándor ismét tordátfalvi segédlelkészként gyűjtött – feltehetően

Tordátfalván és környékén. A harmadik periódusban, 1853–1856 között, Bözödújfalú első lelkészeként – úgy tűnik –, népköltészeti szövegeket nem gyűjtött, viszont ekkor készítette el nyomtatásban is megjelent *Egy szomorú éjszaka* című munkáját, valamint a kéziratban maradt *Székelymagyar szombatosok Erdélyben* című művét. Mindezekből az szűrhető le, hogy Ürmösi népköltészeti-néprajzi gyűjtéssel tulajdonképpen az 1850-es évek elejéig foglalkozott, de legaktívabb időszaka 1840 és 1844 közé esett. 1856 utáni írásos hagyatéka pedig arról tanúskodik, hogy Ürmösi íráshasználata jobbra espereseknek, püspököknek címzett panaszlevelek megfogalmazására szorítkozott. Az 1861-ben püspökké választott Kriza Jánoshoz is több rendben fordult levéllel, de a hatvanas években írt levelekben csaknem kizárólagosan egyházi fölötteséhez fordult vélt vagy valós sérelmei orvoslása végett, a megjelenés előtt álló *Vadrózsák* csupán egy alkalommal került szóba, amikor 1862. augusztus 28-i levelében a *Vadrózsák*hoz új adatközlőt ajánlott Krizának, és a megjelenés előtt álló kötetéről, mint „vadrózsánk”-ról beszélt. Ürmösi folklórgyűjtése a hatvanas évek folyamán csupán még egy alkalommal került szóba: 1867. május 10-i levelében Marosi Gergely számolt be Kriza Jánosnak arról, hogy 38 darab Ürmösi Sándor által gyűjtött meseszöveget sikerült megszereznie Ürmösitől, melyeket hamarosan el fog küldeni Krizának. Sajnos ezeknek a meséknek nyoma veszett. Feltehetően nem jutottak el Kriza Jánoshoz, mert Ürmösi Sándor gyűjtéseiből ma kizárólag azokat a kötegeket-szövegeket ismerjük, melyek 1875-ben Kriza János hagyatékával Pestre kerültek.

Ürmösi Sándor gyűjtései arról tanúskodnak, hogy gyűjtőként is autonóm személyiség volt, akit aligha befolyásolhatott volna bárki is abban, hogy mit és hogyan gyűjtsön. Így magyarázható például az, hogy a *Vadrózsák* második kötetében az Ünnepek-szokások fejezetét egy kivételével Ürmösi Sándor gyűjtései/írásai töltik meg az oláhfalusi és barcasági magyarok lakodalmának, a húsvéti és pünkösdi ünnepi szokásoknak a leírásával. Ürmösi lakodalmi szokásokat leíró dolgozatai külön is figyelmet érdemelnek. Bár nem fejt ki részletesen, utalásaiából arra következtethetünk,

hogy a lakodalmi szokások bizonyos részeinek párhuzamos leírásával (a viselet és a nyelvjárás egyezései mellett) Ürmösi bizonyítékot keresett arra, hogy a barcasági magyarok egy része – a nyomor elől menekülve – Oláhfaluból telepedett át a szászok földjére. A magyar szakirodalomban alighanem Ürmösi volt az első, aki a néprajz segítségével, a viselet, szokások, nyelvjárás párhuzamba állításával és egyeztetésével próbálta bizonyítani egy népcsoport eredetét.

Új utakon járt Ürmösi akkor is, amikor a különböző erdélyi magyar népcsoportok belső migrációját követte figyelemmel. E témakörben fennmaradt feljegyzései inkább demográfiai, mint néprajzi adatgyűjtésnek tekinthetők, a székelységtől különálló magyar népcsoportok vizsgálatához szánt előmunkálatok dokumentumainak. Feljegyzései azonban – úgy tűnik – nem esetlegesek, valamilyen célt követett, amikor számba vette a szász székelyekben élő magyarságot, felekezeti hovatartozásuk alakulását/történetét, amikor a Szászföldre vagy a vármegyei területekre irányuló székelyföldi kirajzásokat vette szemügyre. Ismerve Ürmösi 1844-ben nyomtatásban is megjelent munkáját, melyben a Havasalföldre irányuló magyar migráció kérdéseivel és következményeivel foglalkozott, arra lehet következtetni, hogy Ürmösit a belső és külső migráció, a nyelvszigetek kialakulásának kérdése egyaránt foglalkoztatta, nemkülönben a székelységen belül elkülönülő sajátos csoportosulások, mint amilyen a bőzdújfalusi szombatosoké volt. Írásai e tárgykörben többnyire szűkszavú vázlatok, adatgyűjtések, csupán kettőről mondható el, hogy összefüggő leírás: az egyik az 1842-es oláhfalusi gyűjtőútját megörökítő *Utazási tőredék*, a másik pedig az 1855-ből datált *Székellymagyar szombatosok Erdélyben* című nagy tanulmánya. Ha mindezekhez hozzászámítjuk azt is, hogy Ürmösi megkísérelte úgy lejegyezni az egyik Nyikó menti mesét, hogy egyszerre szándékozott érzékelteni a nyelvjárás sajátosságokat és a beszélt nyelv hangletjtését, valóban helyénvalónak találjuk, hogy Szakál Anna „innovatív néprajzi gyűjtő”-ként jelöli ki Ürmösi Sándor helyét a Kriza-munkatársak között.

Szakál Anna arra törekedett – és kötete ragyogóan bizonyítja elgondolása helyességét –, hogy „egy, az írásbeliséget különböző célokra használó,

szövegeket változatos céllal létrehozó unitárius pap működése” bontakozzék ki az olvasó szeme előtt, s ennek keretében mutassa meg a folklórszövegeket gyűjtő, néprajzi jelenségeket leíró Ürmösi Sándort.

Kitűzött célját maradéktalanul elérte. Ha egyáltalán valamit hiányolni lehet e munkájában, talán az lenne, hogy nem tért ki az Ürmösivel kapcsolatos kutatási előzményekre. Mindenekelőtt nem tisztázta azt, hogy e kötet megjelenése előtt Ürmösi gyűjtéseiből mi volt ismert, mi jelent meg, és mi az, ami e kötetben jelenik meg először. Igaz ugyan, hogy a gazdag jegyzetanyagban (melynek külön nyeresége, hogy Csörsz Rumen István elvállalta a közköltészeti darabok jegyzetelését) minden egyes folklóradatról közli, hogy hol, mikor került sor a közlésére, de összességében nehezen átlátható az Ürmösi-gyűjtések utóélete. Vagyis nem került sor annak tisztázására, hogy mindabból, amit ma ismerünk Ürmösi Sándor gyűjtéséből, csupán két ballada jelent meg Ürmösi életében, hagyatékának nagyobb része viszont nyomdafestéket látott részben az 1956-os összesítő válogatásban, nagyobb részben pedig a *Vadrózsák* második kötetében. Az utóbbival kapcsolatban fel kell hívnom a figyelmet arra is, hogy a későbbi felhasználók körében félreértésre adhat okot Szakál Annának egy apró figyelmetlensége: az EA 10697 jelzetű kéziratkegről, mely újabban Kiss Mihály–Ürmösy Sándor nevéen *Népköltési gyűjtés* címmel szerepel az Etnológiai Archivum katalógusában, elmulasztotta feltüntetni korábbi nyilvántartási adatait. Azt, hogy korábban még így szerepelt az említett közgyűjtemény katalógusában: Sebestyén Gyula: *Népköltési gyűjtés*. Udvarhely m., é. n., gy. n., 222 oldal. Emiatt kétséggé válhat a *Vadrózsák* második kötetében található Ürmösi-adatokra való hivatkozásainak pontossága, mert hiszen ott, a kéziratos források leírásában nem Kiss Mihály és Ürmösy Sándor neve alatt szerepel az EA 10697 jelzetű kéziratgyűjtés, hanem Sebestyén Gyula nevével, lévén hogy korábban csak annyi volt tudható a névtelen kéziratgyűjtésről, hogy Sebestyén Gyula hagyatékával került az Archivumba.

Az sem került tételes megfogalmazásra, hogy Ürmösi névtelen kéziratának azonosítása megtörtént korábban, mint ahogy elmaradt az Ürmösi-kéziratok

vándorlásának pontos leírása is. Ez utóbbiról szét-szórta sok információt tartalmaz a kötet, de összefoglalóan nem került sor annak tisztázására, hogy az Ürmösi-kéziratok osztoztak a Kriza-hagyaték sorsában: egy részük megjárta az Akadémia pincéjét (ezek ma az MTA Könyvtárának Kézirattárában található), másik részük pedig – azok a kéziratok, melyeket Gyulai Pál utasítására, a *Magyar Népköltési Gyűjtemény* harmadik kötete számára Benedek Elek válogatott ki a Kriza-hagyatékából – Gyulai Pálnál maradtak. Gyulai halála után az ő hagyatékából adták át az örökösök a Kisfaludy Társaságnak, ezt

követően került a Kriza-hagyaték egy része, s vele együtt Ürmösi gyűjtésének is egy része Sebestyén Gyulához, majd végül, a második világháború után, Sebestyén hagyatékával az Etnológiai Archívumba.

Mindent összevetve, a fent elősorolt hiányosságok azonban alapjában véve mit sem változtatnak a lényegen: Szakál Anna kötete ugyanolyan innovatív munkaként foglalja el helyét a Kriza- és a szakirodalomban, mint amilyen innovatív gyűjtőként látta Ürmösi Sándort.

Olosz Katalin

Találkozhatnak-e a párhuzamosok?

Szulovszky János: Vallás – tudomány – világkép. A keresztény értelmezési keret létjogosultsága. Magyar Vallástudományi Társaság – L'Harmattan Kiadó, Bp. 2018. 240. old. (Vallástudományi Könyvtár XVI.)

Lehet-e létjogosultsága a tudományban a materialista megközelítés mellett egy „keresztény világkép talaján álló tudományos értelmezésnek?” (32.) Ezt a kérdést vizsgálja meg könyvében Szulovszky János, érvek sokaságát sorakoztatva fel a paradigma létjogosultsága mellett, majd tovább, a vonatkozási rendszerek, interpretációk egyenértékűségét is alátámasztva. A kérdésre a választ a 177. oldalon találjuk meg: „*van keresztény tudományos paradigma*”, éspedig azért, mert „nem lehet tudományosan megalapozott érvekkel megkérdőjelezni [...] létjogosultságát”. A kötet végén megtudjuk azt is, hogy a vitatémához hozzászóló Mohay Tamás „határozottan kiállt” a paradigma létjogosultsága mellett (210.).

Miért kérdés? Mi a probléma? Az alapkérdés, ami a Szerzőt megszólalásra készítette, Pócs Éva megszállottság-értelmezése. A folklorista „a jelenséget csupán »pszichobiológiai« kondícióval, normálistól eltérő tudatállapottal magyarázza, és tanulmányában

[...] nincs egyetlen egy utalás sem arra, hogy *létezik* ettől eltérő, például keresztény világkép talaján álló értelmezés is” (11.). Az exorcista gyakorlatokat hosszú évekig figyelemmel kísérő Szulovszky János más tapasztalatokkal rendelkezik. A folkloristától eltérő meglátásait orvosok is (neurológusok, pszichiáterek) megerősítették. Véleménye szerint „a manifesztációk [megszállottság] valóban démoni eredetűek *lehetnek*” (11.). Ennek tükrében a Szerző rámutat a folklorista munkásságában rejlő „tévedésekre” és „félreértelmezésekre”. A leglényegesebbek ezek közül a következők: Pócs Éva „azon beállítását, amely lényegében egyenlőségjelet tesz az exorcizmus és a keresztelő rítusai közé, maguk a szövegek nem támasztják alá” (69.); továbbá: „a keresztény egyházak nem tekintenek úgy a megkereszteltlen gyermekekre mint eleve a sátán által megszállott állapotban lévőkre” (74.); „az állítása igazolása gyanánt általa [Pócs Éva] hivatkozott publikációk sem támasztják alá” álláspontját (80.); végül cáfolja a „Szentlélektől/Istentől